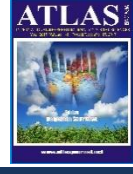

ATLAS INTERNATIONAL REFERRED JOURNAL ON SOCIAL SCIENCES

ISSN:2619-936X

Article Arrival Date: 14.03.2018

Published Date:31.05.2018

2018 / May

Vol 4, Issue:8

Pp:240-245

Disciplines: Areas of Social Studies Sciences (Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences)

TİYATRO VE SİNEMA'NIN SEMBOLLERİ SYMBOLS OF THE THEATRE AND CINEMA

Doç.Dr. Feride MİR-BAĞIRZADE

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Mimarlık ve Sanat Enstitüsü "Güzel, dekoratif ve uygulamalı sanat ve müjdecilik" bölümünün önde gelen bilimsel çalışanı faridamb2013@gmail.com, Bakü/Azerbeycan

ÖZET

Tyatro, simgeleri tasvir ediyor. Halk tyatrosu'nun esasını iyilik ve kötülük, zengin-fakir, aşk ve kıskançlık suç ve ceza karşıtları üzerine kuruludur. Geleneksel tyatro'nun dili Şin ve Hindistan'da, Kore ve Yunanistan'da detaylı olarak ele alınmıyordu. Makyaj ve maske sanatına uygun giyim, pozisyonlar, ten'in tüm hareketi, ritm, diksyon ve dans oyunun esas parçalarını oluşturuyordu. Maskeler, tüm uygarlıklarda esas unsur olarak insana kendi korkusunu tanıma olanağı vermiştir. Maskeler'in kullanımı bazı dua ve ritüellere uygun yapılmıyordu. Çin ve Mısır kültürleri etkisi sonucunda XVI.yıldan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde "Karagöz"-gölgeler isimli tiyatrosu ün kazanmaya başladı.

Azerbaycanda halk tiyatrolarının kurulmasında esas rolü halk arasında sevilen ve ün kazanan sahne eserleri olmuşlar. Sinematografi kayıt yapan bir sanattır. Sinematografi'nin tüm kadrılarında iyileri seçmekle örnek, model işleri yapmak mümkündür. Türkiyede ve Azerbaycanda Türk filmleri büyük ilgiyle izleniyordu. 1950-1970 yılların film simgesine dönüşen Türkan Şorayın oynadığı rolleri özel olarak değerlendirmek gerekir. Ünlü Azerbaycan tiyatro yazarı olan Cafer Cabbarlı film yazar okulunun kurucusu ve simgesi sayılıyordu (XIX y.yılın sonunda).

Anahtar Kelimeler: simgeler, tyatro, sinematograf, halk, maske

ABSTRACT

The theatre represents a life. A basis of a folk theatre - opposition of the beginnings of goods and evil, riches and poverty, love and hatred, work and laziness, an act and punishment. Language of traditional theatre in India and China, In Korea and Japan is thought over up to the smallest details. Art of a make-up and masks, and of suits, poses, movements of all parts of a body, rhythms, diction and intonations are developed so carefully, that makes the partita of performance. Masks - the important component of all cultures allowing the person to present the fear or a deity to be filled with his forces. Therefore masks in all cultures were esteemed as faces, relics. In it mean a mask as the complete image, with special movements corresponding only to it, rhythms and dances differs from the European understanding of a mask.

Art of a mask in Europe developed thanking masquerades to customs. The masks used in rituals and masquerades, mean the complete image accompanying with a certain suit, accessories - rattles and a loop, and also special movements corresponding only to these mask, rhythms, dances and music. But the aesthetics of a cinema shows, it is possible to have a conversation at all about though all and submits to laws of prospect and the directed perception. In a cinema the same message can be stated to different words - the staff. Since XVI century, in Ottoman empire special popularity was got with a shadow play ("Black-eyed"), arisen under influence of culture of India and Egypt.

The important role in becoming a folk theatre of Azerbaijan dramatized stages widely known in people Have played. In language of cinema, as well as usual language, the metaphor can be understood as change of signs, various on value, but used in identical syntactic contexts. Both in Turkey, and in Azerbaijan the Turkish cinema had the big popularity. Especially, the created roles actress Toorkan Shoray, a symbol of a turkish cinema of 1950-1970. Jafar Jabbarli - the known Azerbaijan playwright, was considered as a symbol and the founder of school of film-script writers of Azerbaijan at the end of XIX century.

Key words: symbols, theatre, a cinema, people, a mask

Tiyatro, sembollerini tasvir ediyor. Ancak o hayatı taklit etmiyor. Tiyatro'nun tüm parçaları, dünya'nın görünen ve görünmeyen sembollerini, aynı zamanda ideler'in sembolidir. O klazizm döneminde Avrupa tiyatrosu'nda oluşmuştur. Rönesans düşüncesi, halk'ın eğitim ve gelişimi için tiyatro'yu önemli bulmuştur. Tiyatro sahnesi'nde yalnız kahramanlar değil, aynı zamanda alegoriler, hayatın kusurlu yönlerini, kötü ve iyi taraflarını yansıtanlar da yer alıyor. Böyle sahneler'de alegoriler özgün karakterler olarak kabul ediliyordu. Bundan başka gerçek ve ya mitolojik kahraman gibi sunulan insanlar, mesela incil ve evanjel karakterler'de onlar sembol olarak geçiyordu.

Halk tyatosu'nun esası, iyilik ve kötülük, zengin ve fakir, aşk ve kıskançlık, suç ve ceza karşıtları üzerine kuruludur.

Hint Tiyatrosu. «Hint mitolojisine göre yukarıdaki tanrı Brahma, dört vedden dört parça: konuşma, şarkı, pantomim ve duyuyu var kılmış, dramaturji ve tiyatro için “Nadyavedu” yaratmıştır»¹. Hindista'nın dramaturji sanatı konusundaki yazıda Natyaşāstra, soyut ide ve reng'te yansımış belirli ırka mensup olan 8 duyuyu araştırmıştır:

Duyu	İrk	Renk
Sevgi(rati)	Aşklı(Şpinkara)	Şeffaf yeşil
Sevinçli(hasa)	Komik(hasya)	Beyaz
Kederli(şoka)	Patetik(karuna)	Gül-gri
Cesaret(utsaha)	Kahraman(vira)	Kırmızı
Öfke(krodha)	Korkulu(raudra)	Siyah
Korku(bhaya)	Korkak(bhayanaka)	Mavi
Nefret(djugupca)	Tiksintirici(bibhatsa)	Sarı
Hayret(vismaya)	Sihirli(albuhta)	Kahve rengi
Sakinleştirme	Sahip olmak(şanti)	
Rahip olmak(şanti)		

Aktör, sahnede her bir ırkın kesin sunulması için o, ihtisas bilgilerine sahip olmalı ve her bir rolü oynaya bilmelidir. Doğu sanatı'nda yönetmenlik ve yaratıcılık arayışı olmamıştır. Geleneksel tiyatro'nun dili Çinde ve Hindistan'da, Kore'de ve Yunanistan'da detaylı olarak düşünülüyordu. Makyaj ve maske'ye uygun giyimler, ten'in tüm parçaları'nın hareketi, ritm, diksyon ve konuşma tiyatro'nun esasını oluşturuyordu.

Güzel sanatlar'da makyaj ve kostüm detayları ahariya diye isimlendiriliyor. Tanrı ve semavi kızlar için turuncu, güneş ve Brahma için, altın, Himalay ve Gang için beyaz renkli makyajlar geçerlidir. Şeytanlar, iblisler ve küçük boylu insanlar maske ve boynuzlar (maral, camış ve koyun) olarak sahnede yer alıyordu. Yılan tanrısı olan Nagi başında kobra yılanı'nda olduğu gibi taç gezdiriyordu. Farklı kesimlere mahsus makyaj ve kahramanlar da mevcut idi. Brahmanlar ve kşatriyalar kendilerini, kırmızı, Şudramlar koyu lacivert, şahların yüzleri pembemsi renklerle farklılık arz ediyor, bilginler ise mavi renkli makyajlarla seçiliyordu. Kahraman rahiplerin yüzleri'nin pürüzsüz traşı yapılıyor, padişahlar ve modayı sevenlerin sakalları düzgün, intikam duygusu ile yaşayan kahramanlar ise çok ve yumşak sakal takıyorlardı. Her bir oyuncu, oyuna uygun manevr yapmayı ve farklılık arz edecek tarzı ile seçiliyordu. Mesela, komik oyuncu, ayakları ile yukseye atlamalı, aşık kimse, küçük adımlarla yürümeli, hizmetçiler eğik ve göz ucu bakışlara sahip olmalı idiler. Hareket sanatı, “vücut” dilidir”. Bu klazik hint dansları'nda çalışılmıştır ve tiyatro'da genişçe kullanılıyordu.

Hint tiyatrosu'nda güzel sanatların parçaları'ndan gerekli olan müzikaller ve danslar müzik aletleri esasında oluşmuştur. Tiyatro, onlarısız düşünülemez. Kathakali tiyatro, geleneksel tiyatrodur. Pantomimik dans türüne sahip dramadır. Karmaşık dans jesleri ona karakteristiktir. Makyaj ve kostümleri çeşitliliğine göre hayretlere neden oluyor. Güney Hint güzel

¹ B.Garti, Teatr i Tanets İndii, Moskva: İskustvo Yay., 1963, s. 163.

sanatları'nın sembollerini kendinde barındırır. «Kathakali tiyatrosu'nda çok sayıda veşam, karakterler mevcuttur. Onların her biri uygun makyajda oluyor ve 7 esas türe ayrılıyor»².

Paçça (ve ya yeşil veşam)-kibar kahramanlardır; katti (noja veşamı adlanır)- kendini beğenmiş ve kendini beğenen karakterlerdir. Bilgili olmalarına göre farklılık arz ediyorlar. Kırmızı sakalılar, cinayetkar ve şöhreti sevenlerdir. Beyaz sakalılar, maymun çarı hanumanın danışmanlarıdır. Hayırsever ve kahraman tipidir; siyah sakalılar, orman adamları ve avcılardır; kari, öfkeli büyük adamlardır ve kadın cinsi'nde olan şeytanlardır; Minukku, bilginler, kahinler ve kadınlardır.

Kathakali dansı askeri sistemi ile farklılık arz ediyor ve yenilmeyen erkek enerjisi'ni yansıtıyorlar. Onu yalnız erkekler icra ediyor. Kadın rolleri'nde gençler oynuyor. Kathakali tiyatrosu'nda kahramanlar kendi maskelerini kullanıyorlar. Paçça karakteri'nde (hayırsever kahramandır) bir almacık kemiği'nden diğerine yüzü şeffaf yeşil renkte, dudakları koyu kırmızı, alnında ateşi hatırlatan üç bucaklı işaret, başında ise bir-birinin üzerine konulmuş üç altın'dan oluşan parlak taçtır. Tacin arkası yeşil ve kırmızı ile bezenmiş altın halkadır. Paçça kırmızı gömlek ve enli etek ile giyindirilmiş, onun çiğninden atkı sallanıyor. Aktör sahne zamanı makyajın yerinde olmasına özen gösteriyor.

Katti karakteri'nin (kendini beğenmiş) esas makyaj rengi yeşildir. Kendini beğenmiş yüz ifadesi yukarıya doğru çıkan bıyığı hatırlatır. Bıyık gümüşü renktedir. Burun ucundaki ve alnında olan beyaz yuvarlaklar mantarı hatırlatıyor. Dudakları'nın köşeleri'nde iki dişleri gözüktüyor. Kaşlar'ın üzerinde, mavi ve kırmızı daire tarzında hatlar yapılmış, sol elin parmaklarında uzun gümüşü tırnaklar mevcuttur. Bu türden olan Veşamların etekleri daha enli, başına konulan değerli taç'ın yüksekliği ise 80 cm'e varıyor ve minatür'de mabedi hatırlatıyor. Kırmızı sakalı şeytan'ın yüzü burnu'nun delikleri'nden yukarıya doğru siyah renkle örtülmüştür. Parmakları gümüşü renkli tırnaklarla parlaktır.

No tiyatro'sunun sembolleri. No tiyatrosu'nda maskeler, karakterin simasıdır. Onlarda tesadüfi heyecan olmamalıdır. Maskeler sırlı eşya gibi özel niteliğe sahiptirler. Onlar aktör'ün oynadığı rolün eşya şahitleridir. «Maskeler karakterlere göre sınıflandırılıyor ve her bir karaktere uygun peruk belirlenir. Kadın ve erkekler için siyah, şeytanlar için kırmızı, koca erkek ve yaşlı kadınlar içinperuklar beyaz renklidir»³.

Karakterlerin önemli parçaları'ndan biri de yelpazedir. Onun rengi ve resmi ciddi belirlenmiş ve semboliktir. Mesela, yaşlı erkek Okina için olan yelpazede uzun ömürlüğün sembolü, şam ağaçları; bilgelik sembolü, turna, yaşlılığın sembolü, çanaklı tosağadır. Tanrılara ait yelpaze'de, feniks kuşu ve bağ gülleri; zafer kazanan askerlere çam ağacı fonu'nda güneş, zafer çalanlar ile yukarıya giden dalga fonun'nda güneş tasvirleri ile yelpazeler farklı kılınıyor.

Aktör oluşan farklı durumu sunarken yelpaze vasıtasıyla kendini vürtoz gibi onaylıyor. Aktör'ün dansı semboliktir.

Eskiden tiyatrodaki maskeler önemli idi. Eski Yunan'da maskeler tiyatro'da karakter'in doğasını sembolize ediyordu. Komik maske Taliya tanrıçası'nın sembolü, trajedi ise Melpomenanın maskesi idi. Avrupa'da maske'nin bu fonksiyonunu'nun devamı "Komedi del arte" maskeler komedisinde bulunmuşdur. Burada her bir karakter için uygun maske vardır. Festivaller'de maskeler çatışma unsurları olarak da ortaya çıkıyordu.

Maskeler, tüm uygarlıklarda esas unsur olarak insana kendini ve korkusunu tanıma olanağı vermiştir. Maskeler kendi mabetlerinde tutularak kahinler tarafından muhafaza edilmişlerdir.

² M.Kotovskaya, Sintezi İskustv: Zrelišnie İskustva İndii, Moskva:Nauka yay., 1982,s. 256.

³ İ.Saburo, İstoriya Yaponskiy Kulturi, Moskva: Progress yay., 1972.s.229.

Maskelere böyle yaklaşım geleneksel doğu tiyatrosu olan Hint Kathakali, No tiyatrosunda da muhafaz ediliyordu. Maskeler`in kullanılması zamanı bazı dua ve ritüeller yapıyordu. Avrupa`da maske sanatı karnaval geleneğine uygun gelişmiştir.

Afrika`nın batısı`nda küçük heykel ve maskeler kullanılıyordu. «Ayinler yapıldıktan sonra ecdatların ruhları onlara yerleştiriliyordu. Bu ruhlar şematik tasvirlerden oluşuyordu. Burada kesin dövmelerin yeniden üretimi ve aile üyeleri tarafından düzenlenen saç düzümü, yüz ve beden yapısı`nın karakteristik cihetleri esastır»⁴.

Ritüeller ve festivaller`de kullanılan maskeler tüm bir karakteri yansıtarak özel giyim biçimleri ile ortaya çıkıyordu. Aynı zamanda maske`ye uygun özel hareket, ritm, dans ve müzik gerçekleştiriliyordu.

Çin klasik tiyatrosu çok enteresandır. Bu eski sanat`da aktörler`in yüzlerindeki renkler semboldür. Eğer bu semboller anlaşılmaz ise, tiyatro`yu anlamak zorlaşır. Örneğin, yüzü kırmızı renkle boyanan aktör sempati, beyaz renkle boyanan ise antipati kazanmalı idi.

Sembol yunanca`da işaret anlamına geliyor. İşaret, belirli grup için anlamadır. Bu bağlamda pantomim işaretler`den oluşmaktadır. Davranışın içerik gücünü benimsediğimizde, biz olayların mantıksal açıdan işaretlerle irtibatını keşf ediyoruz.

Türkiyenin tiyatro simgeleri. Çin ve Mısır kültürleri etkisi sonucunda XVI.yıldan başlayarak, Osmanlı İmparatorluğu döneminde “Karagöz”-gölgeler isimli tiyatrosu ün kazanmaya başladı. Büyük sahnede özel ışık kurgularından ve dekorlardan hayal yapmak olanağına sahipti. Gelincikler (oyuncak) kulisteki oyuncular tarafından seslendiriliyordu. “Karagöz” – Türk gölge tiyatrosunun karakteri halk mahkemesinin ve doğal insan özelliklerini yansıtıyordu. Oyunda baş kahramanlar dışında Karagözle aynı saheyi paylaşan - Hacivat, şehir halkı, Anadolu köylüleri dolandırıcı derviş ve diğerlerinden oluşmaktaydı.

Onlar “Karagöz” – Türk gölge tiyatrosunun simgelerine dönüşmüşler. Tiyatro oyunlarında bazen geniş halk hükumete ve var olan sıkı yönetime karşı kendi itirazlarını belirtmektedirler. Karagöz – komik bir kahraman tipi. Oyun çok basit ve o dönem izleyiciler tarafından ilgiyle karşılanıyorlardı. Oyundaki figürler (kuklalar) deve derisinden yapılarak özel renklerle süsleniyordu. XIXy.yılın ortalarında sosyal- siyasi reformlar “Tanzimat”adını almıştır.

Osmanlı İmparatorluğu az geçmedi kültürel olayları benimsemeye başladı. Bu devirde çağdaş tiyatroyla beraber, aynı zamanda oyunlar, oyuncular, ve tiyatro eserleri yazarları ortaya çıktı. Türk tiyatro eserleri yazarı kurucusu olarak İbrahim Şinasi sayıldı. 1860`da onun Türkçe yazdığı ilk tiyatro eseri “Şairin evlenmesi” oldu.

Azerbaycan tiyatrosunun simgeleri. Azerbaycanda halk tiyatrolarının kurulmasında esas rölü halk arasında sevilen ve ün kazanan sahne eserleri “Kösa-kösa”, “Qaravelli”, “Şah Selim”, “Keçel pehlevan”, “Ceyran hanım”, “Maral oyunu”, “Han-han”, “Tapdıg çoban”, “Tenbəl gardaş” vb. olmuşlar.

XIXy.yılın sonu XX y.yılın başlarında Mirze Feteli Ahundov “Hacı Gara” ve “Mesteli Şah” komedisıyla Milli Azerbaycan tiyatrosunun simgesi olmuştur.

Sinematografi, kaydetme sanatıdır. Her hangi bir çekim, her hangi bir kadraj ortaya çıktığı günden itibaren kendi varlığını ilan ediyor. Foto ve sinema objeni özel anlamda sunuyor. Sinema eski zamanlarda yapılanlara yanıt niteliği taşımaktadır. Bu zaman olaylardan karakter, karakter`den ise olaylar oluşmaktadır.

Sinematografi`nin bir kaç sembolleri vardır:

⁴ A.A.Gromko, Maski i Skulptura Tropiceskoy Afriki, Moskva: İskustvo yay., 1984, s. 351.

1. Sirk ve müzik-holun benzerliği
2. Tiyatroyla benzerlik
3. Boyacılıkla benzerlik
4. Müzik ile uygunluğu
5. Şiir ve edebiyatla tamamlanması
6. Fotografi ile ilişki
7. Fonografi ile ilişki
8. Zaman

Sinema`da Dil ve Semboller. Her hangi bir sinemaya yaklaşımda konuların tutarlılığını tespit etmek mümkündür. Bu değerlendirmeye sinema bağlamı deniyor. Sinema sanatında sinema bağlamı konununun kalitesi gibi sunuluyor. Sinema bağlamının tüm kadrajlarında iyilerini seçmekle örnek iş elde etmek mümkündür. Çekimde “iki esas parça” (sinemanın karakteri) ve ya “mekan” götürülür. Sinema bağlam sanatsal düşünce mekanizmine hizmet eden “montaj” dan farklılık arz ediyor. Montaj, sinema`nın parçalarına hizmet verirse, sinema bağlam kadrajın esas parçalarına esaslanıyor.

Farklı dillerde estetik amaçlar için kullanılan, esas alınan ve bir-birinden farklılık arz eden iki tür işaretler kullanılıyor. Poetik`te bu metafor`un anlamı gibi kabul görüyor. Sinema dilinde metafora farklı bağlam işaretlerinin`in değişmesi gibi de bakmak gerekir.

Televizyon ve sinema için işaretler vizyonel karakterlerdir. Bunlar: ses ve söz montaj yapıştırmaları, çabuklaştırılmış hareket, kamera`nın hareketi, aktör makyajı ve dekorasyon`dan oluşmaktadır. Bu anlamda her hangi bir resmin sunumu sözden farklıdır. Sinema okuru, kitap okurun`dan farklıdır.

Sinema güzel sanat türü olarak sentez niteliğindedir. O şifreleri müzikten, edebiyat`dan ve kompozisyon`dan alıyor. Semiotikler televizyon tekstlerini reklamlar, anonslar ve altbaşlıklar gibi tespit ediyor. Televizyon metinleri tüm televizyon izleyicilerinin bakış tarzları esasında oluşuyor.

Dil ve Konuşma. Montaj kurallarını bilmek bu dildir. Televizyon montajı ile uğraşmak ise konuşmadır. İnsan montaj kurallarını bilmeden gerçekle ilgili konuşamaz. Yönetmen güzel sanatların tüm türlerine ait işaret ifadelerini öğrenmekle, batı ve doğu güzel sanatları`nın işaret-sembollerinin içeriğini genişlendire bilir. İzleyici eserde yansıtılan verileri onaylanmış işaretler sistemi vasıtasıyla anlamalıdır.

Türkiye film sanatının simgeleri. Çağdaş Türkiyede film sanatı Türkiye Cumhuriyetinin (1923) kurulmasına kadar artık oluşmaktaydı. 1950-1970 yıllarında film sanayisi kendi özel ismini “Yeşilçam” sokağında bulunan film stüdyosunun ismiyle bağlamıştır. 1950-1970 yılların “Yeşilçam”la bağlı olan ünlü sinema oyuncularını Ayhan İşık, Belgin Doruk, Kadir İnanır, Türkan Şoray, Kemal Sunal, Şener Şen ve Filiz Akin film simgeleri olmuşlar. Zamanın sevilen filmleri “Sürtük” (1965), “Karagözlüm” (1967), “Aşk Mabudesi” (1969), “Şehirdeki Yabancı” (1962) vb. Türkiyede ve Azerbaycanda Türk filmleri büyük ilgiyle izleniyordu. 1950-1970 yılların film simgesine dönüşen Türkan Şorayın oynadığı rolleri özel olarak değerlendirmek gerekir.

XX yüzyılın ikinci yarısında film endüstrüsünü yıldızlarını incelerken, Türkan Şoray - Türkiye sinema tarihinin en parlak yıldızı gibi kendisini hiss etmektedir. Türkan Şoray 1947 yılında İstanbulda doğdu. O, büyük türk sinema oyuncusu gibi kendi ismini altın hariflerle sinema tarihine yazdırmıştır. Türkan Şoray 1960 yılından filmlerde roll almaktadır.

Şoray 200 filmde baş roll olarak sanat yaratmıştır. O, filmlerde esasen kimsesiz, kururu ve şahsiyeti alçaltılmış, adət və örfün baskısı altında ezilən, ama çoğu zamanlar kendinde güç tapan və bu sosyal berabersizliklere karşı tavrı koyan bir türk kadını oynar ve hatta yapımçı gibi kendini göstermiştir. Bu filimlerden “Acı Hayat” (1962), “Çalı Kuşu” (1966), “Səninle Ölmək İsterim” (1969), “Namus Borcu” (1973), “Sultan Gəlin” (1974), “Deprem”(1975), “Kırmızı Çiçek” (1977), “Aşkim, Öyküm Benim” (1978, Yapımçı E.M. İbrahimov), “Mine” (1985) ve digər filimlerde de yapımçı gibi faaliyet göstermiştir. Ayrıca, “Dönüş” (1972), “Ezab” (1974), “Esla ve Her Zaman” (1976) gibi filimlerde baş rollarda oynamış izleyicilerin gönlünü kazanmıştır. O, zamanla Moskova ve Daşkente uluslararası film festivallerinde iştirak etmiştir. Türkan Şoray Bakü`de de olmuştur.

Azerbaycan filminin simgeleri. Milli film sanatı ve film sanayisi XIX y.yılın sonunda oluşmuştur. Ünlü Azerbaycan tiyatro yazarı olan Cafer Cabbarlı film yazar okulunun kurucusu ve simgesi sayılıyordu.

KAYNAKÇA

1. B.Garti, Teatr i Tanets İndii, Moskva:İskustvo Yay., 1963.
2. M.Kotovskaya, Sintez İskustv: Zrelişnie İskustva İndii, Moskva:Nauka yay., 1982.
3. İ.Saburo, İstoriya Yaponskiy Kulturu, Moskva: Progress yay., 1972.
4. A.A.Gromko, Maski i Skulptura Tropiceskoy Afriki, Moskva: İskustvo yay., 1984